

РОЗДІЛ IV

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Стоян Т.

ГОЛОВЛІТІВСЬКА СИСТЕМА РАДЯНСЬКОЇ ЦЕНзуРИ 1920 – 1930-Х РОКІВ: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ

Термін “головлітівська цензура” використав російський дослідник А. В. Блом, котрий присвятив історії становлення та функціонування радянської цензури дві ґрунтовні монографії [1]. Головне управління у справах літератури і видавництв (Головліт) офіційно виникло 6 липня 1922 р. при Народному комісаріаті освіти РСФРР (НКО РСФРР), тобто мало республіканський статус, не претендуючи на повноваження та функції союзного органу, позаяк суперечило “... національній самостійності республік з питань культурного будівництва” [2]. Так вважає історик Т. М. Горяєва, яка є визнаним фахівцем з цієї проблеми. З її думкою можна загалом погодитись, враховуючи самостійний статус Наркомосу УСРР, а також особливості формування української системи народної освіти на початку 20-х рр. [3] Створення Головліту виявилось продовженням процесу формування радянської системи політичної цензури, а не її початком. Переважна більшість дослідників, вивчаючи “цензурну політику радянської держави”, розпочинають науковий пошук з 1917 р., зазначаючи, що у 20-х рр. відбулося її “інституційне оформлення” [4]. Така точка зору, на мою думку, є слушною, але має бути доведена історично, тому що уніфікація принципів діяльності органів політико-ідеологічного контролю вирізнялася стабільністю, а їх організаційна структура змінювалася.

На території РСФРР органи політцензури почали діяти весною 1918 р., хоча боротьба з опозиційною пресою розпочалася одразу після жовтневого перевороту. В Україні, враховуючи багатопартійність та особливості громадянської війни, становлення більшовицької політичної цензури припадає на першу половину 1919 р., коли виник Народний комісаріат освіти УСРР. До 29 серпня 1922 р., тобто до заснування Укрголовліту [5], як складової частини Наркомосу України, тривав період “доголовлітівської цензури”. Функції політичного та ідеологічного нагляду за освітою, культурою, наукою, мистецтвом, крім партійних органів, виконував Головний політико-просвітницький комітет УСРР при НКО УСРР (Головполітосвіта УСРР). Він виник наприкінці грудня 1920 р., але офіційно почав діяти з наступного року. Нарком освіти УСРР Г. Ф. Гринько, підсумовуючи історію становлення системи політосвіти в одній із публікацій за 1922 р., зазначив, що “...юридично Головполітосвіта була створена і оформлена уже на початку 1921-го року” [6]. Вона створювалася для “...об’єднання всієї політико-просвітницької та агітаційно-пропагандистської роботи республіки і зосередження її на обслуговування політичного та економічного будівництва України” [7]. Відбувалося формування єдиної системи політосвіти в УСРР на чолі з Наркомосом, яке супроводжувалося подоланням центристських тенденцій та міжвідомчих колізій. Головполітосвіта, судячи зі статті Гринька, виконувала ідеологічну функцію – протистояла “... українській національно-буржуазній громадськості” та “...російській буржуазній громадськості” [8] в умовах непу. Організаційно Головполітосвіта діяла на базі місцевих відділів народної освіти, рівень підпорядкування яких залежав від адміністративного центру. З шести її структурних підрозділів два мали безпосереднє відношення до цензурного нагляду: відділ мистецтв та Всеукраїнське фото-кіно управління (ВУФКУ). Першому підпорядковувалися театри, музичні заклади, літературні спілки, установи образотворчого мистецтва, хоча кожен її підрозділ контролював роботу бібліотек, клубів, просвіти, музеїв, студій [9]. Очолював Головполітосвіту НКО УСРР А. Самохвалов, а методологічний відділ Я. Р. Гайліс – член Вищої партійної комісії [10]. ВУФКУ мало кінорепертуарну комісію, яка займалася на початку 20-х рр. перевіркою “ідеологічної вартості” 1600 націоналізованих картин, розподіляючи їх за літерами: “А” – революційні, “Б” – “ідеологічно невитримані” [11]. Вона забракувала 65% картин [12], отже виконувала оперативну функцію політичної цензури.

Організаційне оформлення Головліту в складі Наркомосу УСРР не усунуло міжвідомчого “сепаратизму”, тобто діяльності установ з політико-ідеологічними функціями. Одночасно діяли Головліт, Політосвіта та Центральне управління в справах друку (ЦУД). З січня 1923 р. начальник ЦУД І. Ю. Кулик інформував колегію Наркомосу про організаційну залежність його установи від Головполітосвіти та губполітосвіти, тому висунув ініціативу його реорганізації за зразком Головліту РСФРР [13]. Головполітосвіта затверджувала плани видавництв, призначала акторів на головні ролі, слідкувала за діяльністю театрів, а ЦУД прагнув монополізації державою видання підручників та контролю за видавничою справою загалом. Головліт здійснював політичний нагляд за творами художньої літератури, які перебували у видавництвах, тобто спостерігалася значне дублювання функцій. У звіті Наркомосу УСРР про роботу за

1923/24 рік згадуються саме ці установи, особливо ЦУД, що займає “попереднім контролем”, перевіркою закордонної літератури, а щодо “... чисто цензурної роботи”, то вона зводилася до “... боротьби проти буржуазної та дрібнобуржуазної ідеології” [14]. Начальником ЦУДу був М. Ікс, а серед штатних співробітників його відомства з'явилася посада політредактора. Інспектором з літературної роботи Головополітосвіти працював літературознавець В. Ю. Коряк.

Два структурних підрозділи Наркомосу (Головліт та Голопросвіта) виконували функції державних органів радянської цензури, а також ЦУД, що діяв при Раднаркомі УСРР. До кінця 20-х рр. така система державного попереднього політконтролю в Україні залишалася без змін. У 1928 р. Головрепертком при НКО РСФРР було виокремлено з підпорядкування Головліту та віддано до Головмистецтва, але в межах наркомату. Повноваження Укрголовліту, організаційна структура та функції якого відповідали майже повністю положенню про Головліт РСФРР від 6 липня 1922 р., зумовлював республіканський статус самого Наркомосу УСРР, котрий зазнав тоді лише номенклатурних змін: звільнили О. Я. Шумського, натомість призначили М. О. Скрипника.

Реорганізація головлітівської цензури припадає на початок 30-х рр., яка була викликана здійсненням сталінської модернізації соціально-економічних відносин, тобто так званої соціалістичної реконструкції народного господарства. Здійснення політики розкуркулювання та масової колективізації сільського господарства спонукали органи влади до посилення цензури. Районні органи Головліту одержали у серпні 1930 р. інструкцію по охорону державних таємниць, яка забороняла друкувати інформацію про методи боротьби з “...бандитськими та контрреволюційними наскоками на державні установи”, про страйки, масові антирадянські маніфестації, “куркульські виступи”, “окремі терористичні акти куркульства”, про “...адміністративні виселки соціально-небезпечного елемента як масових, так і одиничних”, а також про самогубства на ґрунті безробіття та голоду [15].

В офіційних документах зустрічалася аббревіатура Головліт та Укрголовліт, які засвідчували республіканський статус специфічного підрозділу Наркомосу УСРР, структуру і функції якого визначала колегія наркомату, враховуючи досвід реорганізації Головліту РСФРР. 25 січня 1931 р. в Москві відбулася нарада керівників республіканських, крайових, обласних органів цензури. Її учасники планували обговорити наступні питання: політико-ідеологічні принципи контролю за літературою в умовах реконструкції народного господарства; організаційні форми контролю у зв'язку з реорганізацією Головліту; проблеми репертуару і контролю за видовищами, керівництво художньою літературою [16]. Керівник сектору літконтролю при НКО УСРР Н. Каложний, тобто начальник Укрголовліту, надіслав 31 січня 1931 р. листа начальнику Головліту РСФРР П. І. Лебедєву-Полянському, у якому вибачився за відсутність представників України на згаданій нараді, але просив надати матеріали, позаяк “...вони мають для нас винятковий інтерес, з огляду на те, що Укрголовліт лише розпочав свою реорганізацію” [17]. Структурування Наркомосу УСРР на той час завершилося, а Укрголовліт орієнтувався на Москву, переймаючи її досвід реформування Головліту. 10 березня 1931 р. нарком освіти Скрипник та його заступники провели нараду для написання інструкції по вилученню “...шкідливої літератури з бібліотек” [18], тобто структура діяла, незважаючи на її чергове реформування.

Ініціатором реорганізації Головліту виступило політбюро ЦК ВКП(б), яке 3 вересня 1930 р., враховуючи “перебудову” видавничої справи, зростання преси, радіомовлення, а також поліпшення контролю за ними, доручило Наркомосу перебудувати його важливий функціональний підрозділ. Апарат Головліту звільнявся від оперативного попереднього перегляду друкованої продукції, “...як з точки зору політико-ідеологічної, так і з військово-економічної” [19]. За ним зберегли інші функції: загальне об'єднання всіх видів цензури; керівництво та інспектування підлеглих органів та уповноважених; подальшого контролю за літературою з політико-ідеологічної та військово-економічної точок зору; дозволу і заборони видань та видавництв; підготовка правил та розпоряджень для забезпечення вимог партії і уряду в галузі цензури; розгляд скарг; формування переліку інформації, яка становила державну таємницю; написання оглядів літератури з викладом її напрямків; притягнення до відповідальності винних за порушення вимог Головліту та його органів “в галузі цензури”; подання на затвердження НКО редакторів і складу редколегій періодичних видань. Основною ланкою в галузі попереднього контролю за літературою, радіомовленням тощо було обрано “інститут уповноважених” при видавництвах та редколегіях. Реорганізацію мали завершити протягом двох декад, тобто до початку жовтня.

Постанова політбюро ЦК ВКП(б) стосувалася і Наркомосу УСРР, але її виконання, судячи з листа Каложного до Лебедєва-Полянського від 31 січня 1931 р., затягнулося, тому що в Україні до реорганізації Головліту лише приступили. Раднарком РСФРР виявився значно оперативнішим. 5 жовтня 1930 р. він видав постанову про реорганізацію Головліту [20]. Наркомос мав подати до 15 жовтня нове положення про Головліт, основні принципи діяльності якого фактично накреслило політбюро, однак його обговорення та підготовка тривала протягом декількох місяців, тому і була скликана нарада представників республіканських головлітів та їх місцевих органів. 6 червня 1931 р. Раднарком РСФРР затвердив положення “Про головне управління у справах літератури і видавництв РСФРР (Головліт) та його місцеві органи” [21]. Його ухвалення означало скасування положення про Головліт від 1922 р., тобто 1931 р. виявився роком чергової перебудови структури та розширення функцій. ВУЦВК та РНК УСРР розробили аналогічне положення, яке мало назву “Устава про головне управління в справах літератури та видавництва і його місцеві органи” [22]. Нею

скасовувалося положення про Головліт УСРР від 29 серпня 1922 р. Порівняльний текстологічний аналіз “Положення” про Головліт РСФРР та “Устави” про Укрголовліт свідчить про тотожність обох документів, про запозичення українською республіканською номенклатурою організаційно-структурних форм та функціональних повноважень цензури. “Щоб здійснювати усі види політично-ідеологічного, військового і економічного контролю над призначеними до оголошення або поширення творами друку, рукописами, книжками, плакатами, картинами тощо, а так само над радіомовленням, лекціями, виставками, – зазначалося в “Уставі”, – організується в складі НКО УСРР Головне управління в справах літератури та видавництва (Укрголовліт)” [23]. Його повноваження фактично повторювали зміст постанови політбюро ЦК ВКП(б) від 3 вересня 1930 р., але були конкретизовані. Укрголовліт керував його місцевими органами та уповноваженими, перевіряв їх роботу, здійснював політично-ідеологічний контроль за випуском літератури та радіомовленням, конфісковував видання, видавав дозволи на відкриття видавництв та періодичних видань, на завезення “чужоземної” літератури, складав списки заборонених до видання творів, притягав до відповідальності осіб, які порушували вимоги органів цензури. Попередній контроль Укрголовліт здійснював через його уповноважених при видавництвах, редколегіях та редакціях періодичних видань, друкарнях, радіомовних організаціях, інформаційних агенціях, телеграфіях. Видавництва призначали політредакторів, які виявляли “шкідливу літературу” та інформували Укрголовліт. Він мав право контролю “...над цілою продукцією, так і над окремими видами літератури, що їх видають державні видавництва” [24]. В містах і районах запроваджувалася посада інспектора літконтролю, а за її відсутності організацією літконтролю займалися відповідні відділи народної освіти. Інспекторів літконтролю призначав Наркомос за поданням Укрголовліту. Категорично заборонялося видавати твори, які вели агітацію проти радянської влади, розголошували державні таємниці, викликали національну ворожнечу, збуджували релігійний фанатизм, мали порнографічний характер. На книгах та інших друківаних творах мала бути віза Укрголовліту. Від його політичного контролю звільнялися видання Комінтерну, партійних органів та ВУАН, але головлітівська цензура мала забезпечити охорону державних таємниць, тобто нагляд за ними залишався.

19 липня 1931 р. Головліт РСФРР надіслав місцевим органам “циркуляр” про уповноважених та політредакторів, серед адресатів якого виявилися головлітівські установи союзних республік, але з позначкою – “до відома”. Уповноваженим Головліту при видавництвах вважався його директор, котрий повинен був мати одного заступника, зайнятого “...виключно питаннями політконтролю і фактично керуючого всією групою політредакторів видавництва” [25]. Вони, тобто директор видавництва, його заступники, політредактори, відповідали перед судом та відповідними партійними органами за “...пропуск до друку антирадянських видань або матеріалів, викривляючих радянську дійсність, а також за друк відомостей, які мають таємний характер” [26]. Політредактор писав “мотивований відзив” на той чи інший рукопис, виокремлюючи місця для вилучення тексту, обґрунтовуючи його доопрацювання або заборону. Він відповідав перед судом та партійними контрольними органами, якщо видрукований твір мав “...політично та ідеологічно шкідливі моменти”, не зазначені редактором. Його відзив затверджував уповноважений Головліту, а коли їхні думки та оцінки стосовно твору співпадали, тоді політредактор підписував дозвіл на друк рукопису. При видавництвах були спеціально уповноважені Головліту, які співпрацювали з їх “головлітівською групою”. 3 серпня 1931 р. начальник Головліту РСФРР Б.Волін, крім структурних підрозділів головлітівської системи Радянської Росії, надіслав “до відома” Укрголовліту циркуляр про посилення політичного контролю за періодичними і неперіодичними виданнями щодо публікації матеріалів, які стосуються обороноздатності країни, урядових документів, господарських органів, зовнішньої політики, статистики експорту та імпорту. Він вимагав поглиблення попереднього та наступного контролю за випуском літератури, забезпечення “більшовицької пильності” [27], а з другого боку виявляв ініціативність щодо уніфікації системи радянської цензури.

Організаційну самодіяльність цензури в Україні забезпечував Наркомос УСРР. Чергова реорганізація НКО УСРР на початку 1933 р. не змінила статусу Укрголовліту. Його очолював П.В.Мальцев, а функціонування структурних установ здійснювали політконтролери, інспектори [28]. Звільнення Скрипника з посади наркома освіти та призначення В.П.Затонського активізувало посилення уніфікаторських тенденцій. Вони стосувалися і діяльності органів цензури. Питання про створення союзного органу політцензури порушив Б.Волін, надіславши до політбюро доповідну записку 9 квітня 1933 р. Він декілька раз використав термін “наша радянська цензура”, зазначивши, що в республіках вона “бездоглядна”, а “...деякі області України взагалі не мають органів цензури” [29]. Начальник Головліту РСФРР вважав організаційну схему функціонування органів цензури в рамках системи освіти неможливою, тому запропонував “...уніфікувати військову, зарубіжну, а також ідейно-політичну цензуру”, позаяк “...цензура повинна стати всесоюзною та інтегральною” [30]. Організаційною базою її становлення мав бути Головліт РСФРР, а об’єднаного союзного Головліту – Раднарком СРСР. Реформаторські прагнення Воліна не були реалізовані, тому що Наркомос УСРР згідно конституції мав статус республіканського наркомату, а Укрголовліт однак виконував настанови ЦК ВКП(б).

Організаційна структура Головліту РСФРР постійно змінювалася, виокремлюючи самодіяльні установи. Так, у 1934 р. з’явилося Головне управління по контролю за видовищами і репертуаром (Головрепертком) [31] начальник якого призначався Наркомосом, але установа мала гербову печатку та офіційну назву. Головрепертком видавав дозвіл на публічне виконання драматичних, музичних та

хореографічних творів, циркових та естрадних вистав, здійснення грамзапису та поширення грамофонних платівок, на завезення зарубіжних музикальних творів та кінокартин, на відкриття театрів тощо. Він забороняв їх публічне виконання, якщо твори мали одну з ознак: виконували агітацію та пропаганду проти радянської влади і диктатури пролетаріату; розкривали державну таємницю; збуджували націоналістичний і релігійний фанатизм; містичні; порнографічні; ідеологічно невитримані; антихудожні. Головреперткому надавалося право вилучення заборонених творів, контролю за репертуаром всіх театрів, закривати їх та притягати до судової відповідальності за порушення його вимог, видавати правила, інструкції і розпорядження.

В Україні функції подібного органу виконував підрозділ Укрголовліту, а саме сектор мистецтв. Він видавав дозволи на театральні вистави, контролював репертуар. Якщо сектор літконтролю слідкував за текстовою частиною того чи іншого драматичного твору, то право на його публічне виконання мав сектор мистецтв Укрголовліту. Його називали – Вищий репертуарний комітет, Головрепертком НКО УСРР, Головмистецтво, хоча офіційно залишався структурним підрозділом Наркомосу, тобто сектором, але з великими повноваженнями. Так, 25 квітня 1931 р. завсектором мистецтв був керівником Вищого репертуарного комітету, видав розпорядження стосовно дозволу на театральні вистави [32]. Без його дозволу театри не мали права демонструвати ту чи іншу виставу. Типовий статут державних театрів також передбачав ідеологічну, політичну та художню залежність від Наркомосу УСРР [33]. Музичні твори, які використовували театри, неодмінно підлягали цензурному нагляду. “Запроваджуючи систему єдиного художньо-політичного контролю над музичним репертуаром по всіх театрах УСРР, сектор мистецтв Наркомосвіти констатує, що і до цього часу деякі дирекції театрів замовляють композиторам різну музику (опери, музкомедії, музику до п'єс) та прилюдно її демонструють, – наголошувалося в розпорядженні керівника сектору мистецтв та референта з музрепертуару, – не маючи дозволу та відповідної візи на цих творах Вищого Музичного Комітету” [34]. Ні Вищий репертуарний комітет, ні Вищий музичний комітет, зазначені в офіційних документах Наркомосу УСРР, не мали тоді статусу самодіяльної установи, а були лише його структурними підрозділами. 29 травня 1935 р. Раднарком УСРР прийняв постанову “Про утворення Головного управління контролю за видовищами й репертуарами при НКосвіти УСРР та затвердження положення про це управління” [35], яке повторювало функції Головреперткому РСФРР, тобто діяв принцип уніфікації системи радянської цензури.

3 березня 1936 р. спеціальна комісія оргбюро ЦК ВКП(б) розробила проект постанови “Про роботу Головліту”, яким передбачалося виокремлення Головліту зі складу Наркомосу та створення Головного управління в справах цензури при РНК СРСР [36]. Подібні управління мали виникнути при Раднаркомках союзних республік, але підпорядкованих союзному відомству. Для зміцнення апарату цензури призначенням його номенклатури займався 6 секретаріат ЦК ВКП(б). Проект постанови було надіслано Сталіну, але протягом другої половини 30-х рр. союзного головліту не створили. 17 листопада 1939 р. керівництво Головліту РСФРР знову порушило питання про формування “...єдиного централізованого органу цензури при РНК Союзу РСР” [37], але у його звіті про роботу за поточний рік, датованому 3 березня 1940 р. йшлося про вивчення досвіду діяльності “Українського та Білоруського Головлітів” [38], тобто їх республіканський статус залишився без змін. Функції союзного цензора мав Уповноважений РНК СРСР з охорони військових таємниць в пресі, котрий одночасно був і начальником Головліту РСФРР. Така посада була створена ще у 1933 р., але вона не вибудувала організаційної вертикалі в союзних республіках, хоча мала необмежені повноваження.

Таким чином, підсумовуючи науково-історичне дослідження з питань становлення організаційної структури та функцій головлітівської цензури, слід виділити два основних періоди їх формування. Перший розпочався у 1922 р. і тривав до 6 червня 1931 р., упродовж якого відбулося створення Головліту при наркомосах союзних республік та інституційне оформлення радянської системи політичної цензури. Реорганізація її внутрішньої схеми, а також функцій, зумовлена здійсненням сталінської модернізації соціально-економічних відносин, започаткувала другий етап або період її розвитку, характерний посиленням уніфікаторських тенденцій та прагненням створити єдиний союзний орган управління цензурою. Його не створили з багатьох причин, але однією з них було те, що Наркомос УСРР належав до так званих необ'єднаних наркоматів, тобто мав суто республіканський статус, виписаний конституцією. Для 30-х рр. була притаманна “цензурна репресія”, тобто застосування карально-судових заходів до порушників головлітівських вимог та норм. Тоталітарний режим намагався забезпечити політично-ідеологічним наглядом усі галузі духовного життя суспільства, тому спостерігалася своєрідна галузева спеціалізація Головліту, яка супроводжувалася створенням Головреперткому тощо. Найслабшим місцем цензури виявилася періодична преса, яка не мала належної кількості політредакторів, інспекторів та різних уповноважених при редакціях, особливо на рівні районів та установ, які мали друковані органи. Тотальному контролю підлягали твори художньої літератури, видавництва, театри, творчі спілки та організації.

На початку 30-х рр. виходили офіційні видання, які засвідчували факт існування політичної цензури, а з другої половини 30-х рр. вони зникли, але сама цензурна політика стала тоді набагато жорсткішою. Термін “наша радянська цензура”, яким користувалися тоді головлітівські функціонери, лише підкреслював функціональну однорідність системи політичної цензури.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Блом А. В.* За кулисами “Министерства правды”. “Тайная история советской цензуры”. 1917-1929. – Санкт-Петербург: Гуманит. агентство “Академический проект”, 1994. – 319 с.; Советская цензура в эпоху тотального террора. 1929-1953. – Санкт-Петербург: “Академический проект”, 2000. – 312 с.
2. История советской политической цензуры. Документы и комментарии. – М., 1997. – С. 62.
3. *Литинський В. В.*
4. *Суров А. В.* Цензурная политика Советского государства в 1917 – начале 1930-х гг.: Автореф. дис... канд. ист. наук. – Ярославль, 2002. – 21 с.
5. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1922. – № 5. – Ст. 563.
6. *Гринько Гр.* Очерк истории и системы политпросвета // Путь просвещения. – 1922. – № 2. – С. 13.
7. Там само. – С. 14.
8. Там само.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 58. – Арк. 78.
10. Там само. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 33. – Арк. 62.
11. Там само. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 26. – Арк. 30-32.
12. Там само. – Арк. 74.
13. Там само. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 12. – Арк. 43.
14. Там само. – Ф. 166. – Оп. Спр. 26. – Арк. 208.
15. История советской политической цензуры... С. 284-286.
16. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 589. – Арк. 1.
17. Там само. – Арк. 4.
18. Там само. – Ф. 166. – Оп. 9. – Спр. 1561. – Арк. 37.
19. История советской политической цензуры... С. 54.
20. СУ РСФСР. – 1930. – № 50. – Ст. 599.
21. СУ РСФСР. – 1931. – № 31. – Ст. 273.
22. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 588. – Арк. 34-36.
23. Там само. – Арк. 34.
24. Там само.
25. История советской политической цензуры... С. 286.
26. Там само.
27. Там само. – С. 288-289.
28. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 11. – Спр. 41 – Арк. 23-26.
29. История советской политической цензуры... С. 297.
30. Там само
31. Там само. – С. 62.
32. Бюлетень НКО УСРР. – 1931. – № 25-26. – Арт. 288.
33. Бюлетень НКО УСРР. – 1931. – № 2. – Арт. 28.
34. Бюлетень НКО УСРР. – 1931. – № 11. – Арт. 137.
35. ЗЗ УСРР. – 1935. – № 18. – Арт. 97.
36. История советской политической цензуры... С. 65.

Рященко Д.

**МИКОЛА ВАСИЛЕНКО – ПОДВИЖНИК НА НИВІ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО ВІДРОДЖЕННЯ (1917 – 1920 РР.)**

В сучасній історичній науці освітня проблематика посідає досить значне місце, особливо із урахуванням тих суперечливих процесів, що відбуваються нині у сфері суспільного життя. Подолання русифікаторської спадщини минулого – складне завдання не одного дня, проте життєво важливе, бо є однією із засад націотворення. Однак, доводиться констатувати, що і через більше як п'ятнадцять років існування незалежної Української держави, проблема, значною мірою, залишається невирішеною.

Тож закономірно, що наукова і практично-прикладна актуальність тематики національної освіти на